

ten tieteelliset ja uskonnolliset käsitykset ja näiden elämänmuotojen erilaiset rationaalisuuskäsitykset voidaan sovittaa yhteen, vai voidaananko lainkaan. Voiko uskonnollinen selitys esimerkiksi kielillä puhumisen alkuperästä olla rationaalinen, vaikka se ei olekaan tieteellinen selitys?

Viidennessä luvussa Näreaho analysoi uskonnollisesta kokemuksesta tehtyä aivotutkimusta sekä uskonnollisiin kokemuksiin liittyvää filosofiaa. Hänen mukaansa tutkimuksilla on voitu valottaa sitä, mitä aivoissa uskonnollisen kokemuksen aikana tapahtuu, mutta kokemusten pelkistäminen aivokemiaksi ei ole perusteltua. Näreahon tarkastelu on laajaa: hän kommentoi tutkimusta koskien muun muassa neuroplastisuutta, jossa ajattelun on osoitettu muuttavan aivorakenteita, kuolemanrajakokemuksia, manipulaatiolla aikaansaatuja ”uskonnollisia kokemuksia” ja meditaatiota.

Kuudes ja seitsemäs luku käsittelevät tietoisuudesta tehtyä empiiristä tutkimusta ja sitä koskevia filosofisia tulkintoja. Näreaho analysoi tutkimuksen relevanssia muun muassa tietoisuuden luonteen ja vapaan tahdon mahdollisuuden ymmärtämisessä. Neurotiede näyttää johtavan vanhoihin filosofisiin kysymyksiin tietoisuuden luonteesta. Se on hyvä lisäväline kysymysten pohdintaan, mutta ei näytä toistaiseksi ratkaisemaan niitä. Näreahon mukaan neurotieteilijän ei nykyisten tulosten valossa tarvitse edes sitoutua materialismiin, vaan ajatus korrelaatiosta tietoisien tapahtumien ja aivojen tapahtumien välillä riittää. Näreaho pohtii, että materian käsite on jo laajentunut tutkimuksen edetessä – ehkä siihen voisi tulevaisuudessa kuulua jokin henkinen elementti?

Näreaho pyrkii esittelemään kunkin analysoimansa kohteen reilusti ja rehellisesti, mutta hänellä on myös omaa filosofista sanottavaa jokaisesta käsittelemästään osa-alueesta. Hän ei pelkää ottaa kantaa ja perustella sanomaansa, mutta ottaa myös vastakkaisia kantoja huomi-

oon päätekstissä ja varsinkin alaviiteissa. Hänen esittämänsä analyysit ovat monipuolisia ja varsin perusteellisia. Teos on siksi omiaan herättämään myös lukijan omaa pohdintaa. Suosittelen sitä kaikille aihepiiristä kiinnostuneille.

ROPE KOJONEN
TEOL. MAIST., HELSINKI

GERHARD MÜLLER & ALII (HRSG.)
Theologische Realenzyklopädie Bd. 35–36; Gesamtregister Bd. I–II.
Berlin & New York: Walter de Gruyter 2003, 2004; 2006, 2007. 820 + 872; 693 + 772 s.

Tähän mennessä olen esitellyt Teologisessa Aikakauskirjassa kaikki *Theologische Realenzyklopädie* (TRE) laajan ja uskomattoman määrän tietoa sisältävän julkaisun osat. Jäljellä ovat tämän mahtavan teologisen hakuteoksensa viimeiset osat ja koko teoksen hakemistot, jotka tässä esittelen yhdessä. Tiettävästi *Theologische Realenzyklopädie* on tällä hetkellä maailman laajin teologinen hakuteos, jonka artikkelien kirjoittajat, luvultaan noin 2080, ovat tiedemiehiä ympäri maailmaa. Heidän osaksi hyvinkin laajat artikkelinsa sisältävät kukin myös artikkelissa käsitellyn kohteen lähteiden ja kirjallisuuden luettelot, jotka nekin käsittävät useassa tapauksessa monia sivuja.

Osa 35 alkaa jatkamalla edellisessä osassa aloitetun hakusanan 'Vernunft' esitystä III osalla ja jatkaa hakusanaan 'Wiederbringung aller'. Osan 36 hakusanat sijoittuvat välille 'Wiedergeburt'–'Zypern'. Ensimmäinen hakemisto-osa sisältää raamatunkohtien, paikkakuntien ja asioiden hakemiston, toinen osa

teoksessa mainitut henkilönimet. Jos kyseessä on jokin maa tai alue, artikkeleissa on esitelty myös pääkohdat asianomaisen alueen historian vaiheista. Tällä hetkellä tiedot ovat varsinkin teoksen viimeisissä osissa varsin ajantasaiset. Niinpä esimerkiksi Kyproksen poliittisten olojen selvittelyssä tuorein vuosiluku on 2004. Tietenkin ajan mukana päivänkohtainen tuoreus vanhenee, onhan ensimmäisen, vuonna 1976 ilmestyneen osaa jälkeen valtakuntia syntynyt ja hävinnyt, rautaesirippu poistettu ja muun muassa useiden Euroopan maiden kansallinen valuutta muuttunut euroksi.

Kustantaja mainosti teostaan vuosisatasteoksena, mutta kun ensimmäisten osien ilmestymisvauhti tuntui olevan hidas. Tämänkin kirjoittaja ounasteli siitä muodostuvan vuosisatasteos toisessa mielessä. Nyt on kuitenkin reilusti tunnustettava, että ennustus meni pieleen. Ilmestymisvauhti parani, ja noin kolmessakymmenessä vuodessa sarja tuli valmiiksi. Kustantaja lupasi julkaista teoksen 25 osana, mutta kuten yllä olevasta käy ilmi, osia on 36 ja lisäksi on vielä kaksi hakemistosa.

Vaikka jokaisessa osassa on sitä koskevat hakemistot, erilliset ja koko teosta koskevat hakemistot tieteenkin helpottavat olennaisesti teoksen käyttöä. Tämän huomasin itsekkin etsiessäni artikkeleita Martin Kähleristä. En löytänyt sitä hakusanan 'Kahle, Paul' jälkeen, jossa sen oletin aakkosjärjestyksen mukaan olevan. Ihmettelin jo, oliko toimituksessa sattunut kömmähdys ja tämä huomattava teologi unohtunut. Mutta rekisterin II osasta totesin, että Kähler oli mukana, asettunut vain erehdyksessä väärään paikkaan 17. osassa, 'Kadesch' ja 'Kafka, Franz'-hakusanojen väliin.

Koko teosta koskevasta nimihakemistosta huomaa, että suomalaisten tutkijoiden mainitseminen näyttää olleen sattumanvaraista, jos uskotaan jo Antti J. Pietilän lausahdusta, että ”tasolla ollaan”. Eksegeeteistä

on mainittu Aimo Murtonen, Aarre Lauha ja Timo Veijola (3 kertaa), Heikki Räisänen (2 kertaa), kirkkohistorioitsijoista vain Jaakko Gummerus, systemaatioista Ahti Hakamies, Tuomo Mannermaa (melko laajasti), lisäksi hänen oppilaansa Sammeli Juntunen, Simo Peura ja Antti Rau-nio. Lennart Pinomaa ja Risto Saari-nen ovat mukana myös. Ekumeeni-sesti orientoituneena dogmatiikan tutkijana mainitaan Seppo A. Teino-nen. Mutta sihtiin ei ole osunut sel-laisiakaan suomalaisia tutkijoita, jot-ka ovat julkaisseet saksaksi, ei edes Saksaan liittyvistä aiheista kirjoitta-neita. Suomessa toiminut saksalais-syntyinen Geert Sentzke mainitaan Suomen esittelyn yhteydessä, mut-ta J. T. Beckin tutkijana vain bibliog-rafiassa.

Theologische Realenzyklopädien nyt valmistuttua ei kukaan vähän-kään vaativaa teologista tutkimus-ta harjoittava – sellaisiin on luettava myös pro gradun kirjoittajat – voi olla tarvitsematta sen apua. Sen vaa-timinen jokaisen papin kirjastoon taitaa olla liioittelua, sillä teos tulee varsin kalliiksi. Loppuosienkin hinta pyörii 239 eurosta 279 euroon osal-ta. Mutta antoihan A. F. Puukkokin kehotuksen mennä ja myydä kaik-ki, mitä omistaa, ja ostaa Kittelin sanakirja! Silti kehotuksen toistami-nen *Theologische Realenzyklopädie*-teokseen sovitettuna on ehkä liian vaativaa. Mutta toivottavaa on, että teossarja hankitaan kaikkiin tieteel-lisiin kirjastoihin. Ja kun ajattelen pitkiä matkoja, joita hiippakuntien teologiaa harrastavat papit joutuvat ajamaan tietoja hakiessaan, pitäisin suotavana, että heillä olisi mahdolli-suus löytää *Theologische Realenzyk-lopädie* myös tuomiokapitulinsa kir-jastosta.

KALEVI TOIVIAINEN
TEOL. TRI, ESPOO

JUKKA PALOLA Vanhurskautta vai oikeut-ta? צדק *sdq* -sanueen semantiikka ja kään-täminen vuoden 1992 Kirkkoraamatun Psalmien kirjassa. Diss. [Elektroninen aineisto]. 2011. 281 s.

Käännöksiä tehdään siksi, että lu-kijat tai kuulijat eivät ymmärrä alkutekstiä. Kaksi päävastausta kysy-mykseen, miksi eivät ymmärrä, ovat: kuulijat tai lukijat eivät koskaan ole oppineet kyseistä alkukieltä tai alku-kieli on sittemmin muuttunut niin paljon, että kuulijat tai puhujat eivät enää ymmärrä tuota klassista kieltä. Viesti halutaan kuitenkin välittää, ja siksi se on käännettävä ymmäret-tävään muotoon. Ehkä muinaisin esimerkki edellisestä tapauksesta on Behistunin eli Bisutunin piirtokir-joitus vuodelta 521 eKr. Iranista läheltä Kermansahia; siinä kerrotaan kolmella eri kielellä, muinaispersiak-si, elamiksi ja akkadiksi, jokseenkin sama varoittava viesti Dareios I:n vastaisesta kapinasta. Toista syytä heijastavat sattuvasti nykykreikkalaiset Uuden testamentin käännök-set, jotka on tehty siksi, että kreikkalaiset eivät pitkään aikaan ole enää ymmärtäneet Novumia, Uuden tes-tamentin kreikkalaista alkutekstiä. Kansankielisen Uuden testamentin julkaiseminen aiheutti 1901 verisiä katumielenosoituksia Ateenassa. Septuaginta-käännös tehtiin jo 200- ja 100-luvulla eKr. niille juutalaisille, jotka olivat unohtaneet juutalaisen kielensä, heprean, eivätkä enää voi-neet ymmärtää Vanhaa testament-tia hepreaksi.

Suomen kansa ei koskaan ole laajemmalti osannut kreikkaa eikä hepreaa. Siksi 1642 julkaistiin koko Raamattu suomeksi ensimmäisen kerran. Mutta jos se komea suomen-nos nyt pannaan nykysuomalaisten luettavaksi, kovin harva ymmärtää kirjan sanomaa. Siksi vanhan kään-nöksen sijaan on tullut jo monta uutta käännöstä. Tämä on osa de-

mokratiaa. Olisi hyvin kätevää, jos kaikki kielet olisivat toistensa peili-kuvia – jos sanaa vastaisi aina sana, merkitystä merkitys ja jos yhtä muo-torakennetta vastaisi toisessa kielessä aina yksi samankaltainen morfo-loginen struktuuri. Näinhän populaaristi on kuviteltu. Silloin kääntä-minen olisi yksinkertainen juttu. Se tuottaisi alkutekstin peilikuvan, jossa kaikki olisi paikoillaan ihan samalla tavalla kuin alkutekstissä.

Mutta kielet eroavat toisistaan paljon. Siksi ne ovatkin itsenäisiä kie-liä, ja monenkaltaisten erojen vuoksi kääntäminen on monimutkainen juttu. Tästä aiheesta Jukka Palolan väitöskirjatutkimus heprean *sdq* (צדק) -sanueen käsittelystä vuoden 1992 Kirkkoraamatun Psalmien kir-jassa ja lukuisissa muissa käännök-sissä on hyvä näyttö. Vanhurskaus / vanhurskas on melko suppea sanue, eikä Psalmien kirjakaan ole valtaisan suuri. Silti Palola on aiheestaan vai-vatta kirjoittanut kirjan.

Palola aloittaa kirjansa varsin ku-vaavalla muistelulla. Sana ”vanhurs-kas” oli herättänyt jo nuorena hänen ihmetystään. Vastaus, että vanhurs-kas on Jumalalle kelpaava, johti uu-teen loogiseen kysymykseen: ”ke-nelle vanhurskaan Jumalan tulee sitten kelvata?” (s. 7). Itse katsoin väi-töstä valmistellessani, mitä kaikkitie-tävä Google kertoo vanhurskaasta. Syksyiltä 2010 oli Suomi24 -sivuilla kysymys: ”yks meidän luokkalainen aina haukkuu mua vanhurskaaks usein ku ollaan välitunnil tietääks joku mitä se tarkoittaa ????? kysyin meidän äidiltä – sekää ei tiennyt.”

Vastausta tarvitaan etenkin suo-malaisessa kieliympäristössä. Näyt-tää näet ilmeiseltä, että meillä on ollut poikkeuksellisen huono on-ni vanhurskauden äärellä. Mikael Agricola, joka toi sanueen Raa-mattuun, näyttää itsekin olleen tyytymätön sanaan, jota hän jou-tui käyttämään sanojen *dikaiosynē*, *iustitia*, *Gerechtigkeit* ja *rättfer-digheet* vastineena. Tämä käy il-mi myös Palolan selvityksestä. Pa-remman puutteessa Agricola pää-